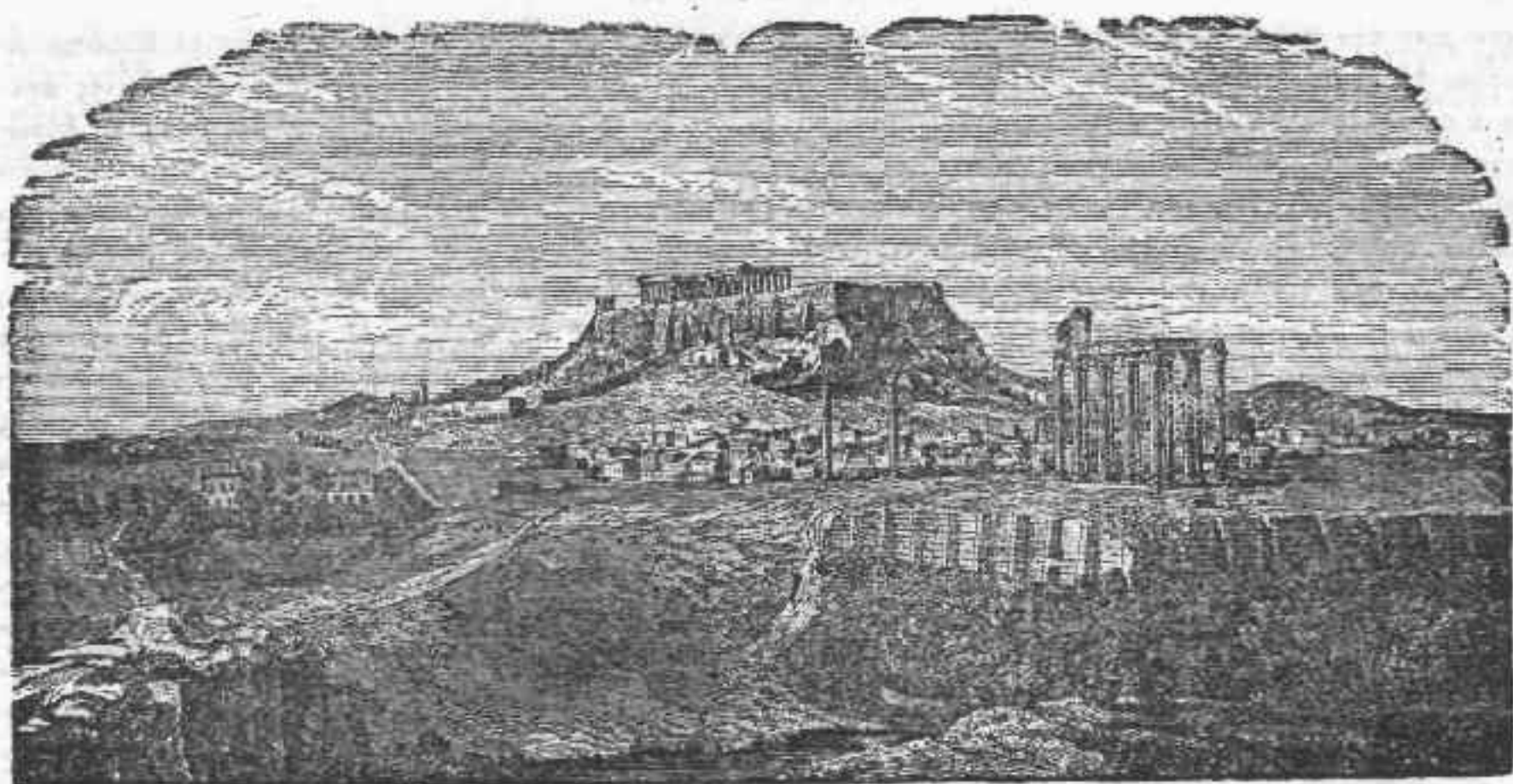

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1861.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 259.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ.

(Τέλος. Ἰδε φυλλάδι. 258.)

—ooo—

Ἡ σχέση τοῦ Μεταξᾶ μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ ἡ ἐπιρροή αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος ἀπέδη ὠφελιμωτάτη πρὸ πάντων ὅταν ἐπελθὼν ὁ διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν τάξιν φοβερός τοῦ Ἰβραήμη στρατός, ἐπόμεναι καὶ ἐδῆον τὴν Πελοπόννησον, ἐπτερημένην δυνάμεων ἰσοσταθμῶν πρὸς τοιοῦτον ἐχθρόν. Ἀλλὰ τότε αἱ προσπάθειαι, ὁ λόγος καὶ τὸ παράδειγμα τῶν πρωταθλητῶν εἴτε ἐν τοῖς ὅπλοις εἴτε ἐν ταῖς βουλαῖς, καὶ μάλιστα μεταξὺ αὐτῶν τοῦ Μεταξᾶ, δι' ἣν εἶχε δημοσίον ὑπηρεσίαν καὶ κοινωνικὴν θέσιν, καὶ τοῦ Κολοκοτρώνου, δι' ἣν ἐσχέκει ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν στρατιωτῶν, κατάρθωσαν νὰ ἐμπνεύσωσι πεποίθησιν καὶ καρτερίαν εἰς τοὺς στρατιώτας, ἐλπίδα καὶ θάρρος εἰς τὸν ἀμαχὸν λαόν, καὶ νὰ ὀργανίσωσιν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἱκανὴν καὶ ὥστε ν' ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες σκοπὸν εἶχον νὰ ἐμμείνωσι γενναίως, καὶ νὰ ἐξολοθρευθῶσι μᾶλλον ἢ νὰ ὑποταχθῶσι. Τοῦτο δ' ὕψωσε τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ὑπόληψιν τῶν λαῶν, οἵτινες μέχρι τέλους ἠνάγκασαν τὰς κυβερνήσεις τῶν νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τῶν μαρτύρων τῆς ἐλευθερίας, καὶ τοῦτο ἔδωκε καιρὸν καὶ εἰς τὰς περιστάσεις νὰ στραφῶσιν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων.

Οὐ μόνον δὲ δι' ἐμφρονος συμβουλῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ἐντόνου πράξεως διέπρεψε καὶ ὠφέλησε τὸ ἔθνος ὁ Μεταξᾶς κατὰ τοὺς ἐπικινδύνους ἐκείνους καιροὺς· διότι καὶ εἰς τὸ Ἄστρος, ἀπειλούμενον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἔσπευσε μετὰ ναυτικῆς δυνάμεως καὶ τὸ ἐπροφύλαξε, καὶ τοῦ Ναυπλίου, ὅταν ἐπ' αὐτὸ ἦλθεν ἡ Αἰγυπτιακὴ καταιγίς, ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην, στρατιωτικὴν τε καὶ πολιτικὴν ἀρχὴν ἰάν, καὶ διατήρησεν αὐτὴν ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας, ἐν ὧσιν ἠπεῖλει ὁ κίνδυνος, καταθείς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῆς νομίμου κυβερνήσεως, ἅμα τοῦ ἐχθροῦ μακρυνθέντος.

Ἦσαν δ' αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι αἱ τῆς ἡρωϊκῆς ἀνταπαρνήσεως καὶ τῶν ὑπερτάτων εἰς τὴν πατρίδα θυσιῶν· αἱ δὲ τότε τῶν δημοσίων προϋστάμενοι εἰσὶν εὐρημιῶν καὶ ἐθνικῆς ἐγγνωμοσύνης ἄξιοι, οὐ μόνον διότι ἐκκρτέρον καὶ ἡγωνίζοντο, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τὴν ὑπερτάτην περιωπὴν ἐπιρροῆς καὶ δυνάμεως ἀρθέντες πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, δὲν ἐφρόντιζον πῶς νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἐχυτοῖς τὴν θέσιν ταύτην, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐξασφαλίσωσι τῇ πατρίδι τὸ πλεονέκτημα τῆς ἐλευθερίας ὃ κατεκτήτατο διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν υἱῶν τῆς. Τὸν θησαυρὸν τοῦτον θέλοντας νὰ προφυλάξωσιν ἀπὸ φιλοπρώτων συγκρούσεων, καὶ ἀπὸ τῶν ὑπονοσιῶν τῆς Εὐρώπης, ἐζήτησαν νὰ ἐναποθέτωσι τὴν ἢ ἡ ἐθνικὴ ἐμπιστοσύνη ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν εἰς χεῖρας ἀνδρὸς ἀμερολήπτου μεταξὺ πάντων, καὶ τῇ πατρίδι τὰ πλεῖστα ὠφελήματα καὶ τὴν εὐνοίαν ἐγγνωμένης τῆς Εὐρώπης, καὶ τότε ἦρθη γενναία ἀμίλλα, δικί-

ρεως εὐγενὲς μεταξύ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, περὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ εἰς τὸν ἑκαστος ἐπροθυμεῖτο περιχαρῶς καὶ πατριωτικῶς νὰ θυσιάσῃ ὅ,τι εἶχεν ἀπολαύσει ὡς πολύτιμον ἀμοιβὴν τῶν ἀφώνων καὶ θυσιῶν του.

Ἀνὴρ σπανίων πολιτικῶν προτερημάτων, εἰς τὰς ὑπερτάτας ἀξίας τῆς Ῥωσικῆς αὐτοκρατορίας ἀρθίς, τῶν μεγάλων μετασχόντων εὐρωπαϊκῶν διαπραγματεύσεων, καὶ ἐν αὐταῖς ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους συνηγορήσας, ἔζη ὁ Κόμης Καποδίστριας ἰδιωτεύων τότε ἐν Ἑλβετίᾳ, ἧς ἡγάπα τοὺς ἀρχαίκοις καὶ ἐλευθέρους θεσμούς. Πρὸς τὸν ἑξοχὸν τοῦτον συμπολίτην αὐτοῦ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, καὶ εἴλκυσε καὶ τὴν τοῦ Κολοκοτρώνου· καὶ ὅταν μετ' ὀλίγον ἀμφοτέρω ἀπηντήθησαν ἐν ταῖς συνελεύσεσι τῆς Ἑρμιόνης καὶ τῆς Τροιζῆνος ὡς πληρεξούσιοι, ἐνῆργησαν ἐν αὐταῖς τὴν ἀναγόμεναι τοῦ Κυβερνήτου, ἣν ἡσπᾶσαντο αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις, καὶ ἀφ' ἧς ἄρχεται ἡ ὡς ἔθνους αὐτονόμου ὀριστικὴ ἀναγνώρισις τῶν Ἑλλήνων.

ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστριας διορισθεὶς ὁ Μεταξᾶς μέλος τοῦ Πανελληνίου καὶ Ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου, ἡσχολήθη εἰς τὴν ὅσον ἐνῆν διοργανώσιν τῶν ἀτάκτων στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Πανελληνίου διορίσθη Γερουσιαστὴς καὶ ἑκτακτος ἐπίτροπος εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Εἰς τὴν φρόνησιν, εἰς τὴν ματριопάθειαν καὶ εἰς τὴν πατριωτικὴν εὐλικρίνειαν τοῦ Μεταξᾶ εἶχαν ὁ Κυβερνήτης ὑπερτάτην ὑπόληψιν, διό καὶ τῷ ἀνέθετε τὰς δυσχερεστάτας καὶ ἐμπιστευτικωτάτας τῶν ἐντολῶν. «Οἱ σήμερον ἐν πράγμασιν, ἔλεγεν ἐν μιᾷ ἐξ αὐτῶν, φοβούμενοι τοὺς ἀντιζήλους των, δηλαδὴ τοὺς μὴ ἐν ὑπουργήμασι, τοὺς περιστάνουσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὡς συνωμότες· οὗτοι δὲ, βλέποντες οὕτως ἐκυτοὺς μεμονωμένους, προσπαθοῦν νὰ ὑποστηρίχθωσιν εἰς τοὺς ξένους» (ὁδηγ. τῆς 20 Ἰουν. 1830). Ἄξιον λοιπὸν αὐτὸν θεωρῶν νὰ κατανοῇ τὰς ἀπρολήπτους καὶ εὐθυδίκους ταύτης ἀρχάς, δι' ὧν ὁ Κυβερνήτης μέγα μέρος τῆς εὐθύνης τῶν τότε πραγμάτων ἀπέδιδεν εἰς αὐτοὺς τοὺς συμπολιτευομένους καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐξουσίας, παρήγγαλλεν αὐτῷ νὰ καθοδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, τῆς μετριότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἧτις μόνῃ ἐδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἡττυλίαν καὶ πεποιθήσιν εἰς τὰ πνεύματα, καὶ εἰς τὸν τόπον τὴν εὐνομίαν.

Κατὰ τὰς δεινὰς δὲ καὶ ἐπικινδύνους ἡμέρας μετὰ τοῦ Κυβερνήτου τὸν θάνατον, ἐξελέγη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1832 μέλος τῆς ἐπταμελοῦς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἧτις συνεκράτησε τὰ πράγματα ἐν τῷ μέσῳ μυρίων δυσχερειῶν, καὶ ἀπὸ τῆς ἀναρχίας προφυλάξασα τὴν Ἑλλάδα, παρέδωκε τὴν διοίκησιν αὐτῆς εἰς τὰς χεῖρας τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐλευθιν τοῦ Βασιλέως, προκειμένου νὰ μορφωθῇ ἡ ὑπηρεσία καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐκ τῶν ἱκανοτέρων ἀνδρῶν, ὁ Με-

ταξᾶς διορίσθη Νομάρχης Λακωνίας, καὶ Σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας εἰς ἑκτακτον ὑπηρεσίαν. Μετὰ ταῦτα δὲ, ὅταν καὶ ἕτεροι ἑξοχοὶ ἄνδρες τῆς ἐπαναστάσεως ἐστάλησαν ὅπως ἀντιπροσωπεύσωσι τὴν Ἑλλάδα παρὰ ταῖς ξέναις Αὐλαῖς, ἐστάλη καὶ ὁ Μεταξᾶς εἰς Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν εἰς ἑκτακτον τὸ πρῶτον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τακτικὴν ἀποστολὴν, καὶ ἐκεῖ μεγάλως ἐτιμῆθη καὶ ἡγαπήθη παρ' ἀμφοτέρων τῶν αὐλῶν, καὶ τιμητικῶν διακρίσεων ἠξιώθη.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 1840 ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διορίσθη μὲν τῷ 1841 Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀλλὰ ταχέως παραιτηθεὶς, κατέλαβε θέσιν τακτικοῦ συμβούλου εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, καὶ αὕτη εἶναι μὲν τῶν σπουδαιοτέρων τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σταδίου ἐποχῶν.

Ἡ Ἑλλὰς, ἧτις καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεώς της ἐκυβερνήθη δημοκρατικῶς, ἦν ἐνέπνευσεν ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων της ἡμερῶν καὶ ἡ τῶν νέων πεπολιτισμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ Ἑλλὰς ἐδίψα δι' ἐλευθέρους θεσμούς, οὓς τῇ εἶχεν ὑποσχεθῇ καὶ ἡ βασιλεία ἐπὶ τῆς ἐγκαταστάσεώς της. Ἀλλ' αἱ δυσχέρειαι τῆς πρώτης ἀπυκαταστάσεως τῶν πραγμάτων, τὰ πολλὰ σφάλματα τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τῆς Ἀρχικαγκελαρίας, ἐμπόδισαν κατ' ἀρχάς, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνέδαλον ἐπὶ μακρὸν τὴν παραδοχὴν συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Πρὸ τίνος ἤδη καιροῦ ὁ Βασιλεὺς, θέλων νὰ εκπληρώσῃ τὴν ἐν ὀνόματί του δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, καὶ τὴν ἀνάγκην ἀναγνωρίζων τοῦ νὰ εἰσέλθῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἐθνῶν ὅσα ἡσπάζοντο τὸ ἀντιπροσωπικὸν σύστημα, ἐμελέτα ἐπιμελῶς αὐτοῦ τὰ καθέκαστα, καὶ τοὺς καταλληλοτέρους τρόπους τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον. Ἀλλ' ἐν τούτοις δυσχερεσκίαι καὶ μεμφιμοίραι πανταχόθεν ἠγείροντο· δυσκολίαι περιεσπείριζον τὴν κυβέρνησιν, οἱ καιροὶ κατεπιέγον, καὶ μόνον ἡ ταχεῖα παραχώρησις τοῦ Συντάγματος, ἱκανοποιούσα μὲν τῶν πρώτων καὶ τῶν δημοτικωτέρων ἀπαιτήσεων τοῦ ἔθνους, ἐδύνατο νὰ μακρύνῃ τὸν ὀσημέραι κορυφούμενον κίνδυνον. Ὁ Μεταξᾶς δ' ὑπῆρξεν εἰς ἐξ ἐκείνων οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν ὥστε τὸ ἀκροσφαλὲς κίνημα δι' οὗ ἐπεσπεύσθη ἡ τοῦ συντάγματος παραδοχὴ, ἀναβληθείσης εἰς τὸ μετέπειτα τῆς συζητήσεως ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα, νὰ διευθυνθῇ σωφρόνως καὶ ν' ἀποβῇ ἀκίνδυνον, περιποιήσαν μὲν εἰς τὸ ἔθνος τοὺς θεσμούς, οἵτινες ἦσαν αὐτῷ ὡς ἐγγυήσεις πάσης ἀναπτύξεως ἐν τῷ μέλλοντι, χωρὶς ὅμως νὰ συνταράξῃ τὴν μεταξύ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ ἔθνους ἀναπόφευκτον ἀρμονίαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Βασιλεὺς, ἐκλέξας πρωθυπουργόν του τὸν Μεταξᾶν, ἀνέθηκεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν. Ἐνταῦθα δ' αὖθις διέλαμψε τοῦ ἀνδρὸς ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ αὐταπάρνησις· διότι ἐν ᾧ αἱ περιστάσεις εἶχον παραδώσει εἰς χεῖράς του ἀδιαίρετον τὴν ἀρχὴν, καὶ τ' ἀνώτατα ἐπρόκειτο νὰ διακυβεύωσι συμφέροντα

Ἀνδρέας Μεταξάς.

ἐν τῇ συγκαληθείσῃ ἐθνικῇ Συνελεύσει, ἀποβλέψας αὐτὸς οὐχὶ εἰς ἑαυτὸν, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ὠφέλειαν, ἔσπευσε νὰ μετακαλέσῃ τοὺς μακρὰν τῆς Ἑλλάδος διατρίβοντας τότε ἑτέρους πολιτικούς ἄνδρας (*), ἵνα τινες πολλάκις ἐν ἀντιπάλῳ αὐτοῦ μερίδι ἐπολιτευθῶσιν, καὶ νὰ διανείμῃ μετ' αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν. Ἐν δὲ τῇ ἐθνικῇ Συνελεύσει, ἥς ἐξελέγη εἰς τῶν ἀντιπροσ-

δρων, πᾶσι τοῦ αἰ προσπάθειαι ἔτεινον ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ νὰ ἐνισχύῃ πᾶσαν πρότασιν ἐθνικῆς καὶ τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας ἐπ' ὀρθῶν στριβούσας βάσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ νὰ καταστέλλῃ πᾶσαν παραφωρὰν ἀναρχικὴν, καὶ νὰ μεταρρυθρίσῃ τὰς ὁρμὰς τῶν ἀπειροτέρων. Καὶ ἐξ ἀγωγῆς δὲ καὶ ἐκ σκέψεως τὴν θρησκείαν θεωρῶν ὡς κρηπίδα καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐημερίας ἐν γένει, καὶ τῶν μεγάλων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐλπίδων ἰδίως, καὶ εἰς αὐτὴν καὶ τὴν τοῦ χριστιανικοῦ ἀποδίδων ἑνθερμον λατρείαν, καὶ τὴν τοῦ πατριώτου εὐγνωμοσύνην, διότι αὕτη ἠγάπη καὶ αὕτη ἀνέδειξε νικηφόρους τὰς τῶν ἀγωνιζομένων σημαίας, πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν ὑπὲρ κυρώσεως τοῦ ὅρου τοῦ Συντάγματος, τοῦ ἀπαιτοῦντος ὥστε πᾶς διάδοχος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον ν' ἀνήκῃ εἰς τὸ ὀρθόδοξον θρήσκευμα.

Ἐν δὲ 1847 εἰρήλθεν ὡς ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον οὗ τὴν προεδρείαν ἀνέλαβε ὁ Κωλέττης* ἀλλὰ μετὰ τινος μηνος, διαφωνήσας πρὸς τὸν πρωθυπουργόν, ἀπεσύρθη, καὶ ἀποποιηθεὶς τὴν

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Πολλάκις μὲν τις πράξις, ἀπὸ ταῦτομά του μάλιστα γινομένη, ἐξικονίζει ἐλκλύτερον τὴν φυγὴν τοῦ πράττοντος. Ὅτε ὁ Μεταξάς ἐξήγγισεν νὰ μετακαλεσθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Κωλέττης, σφοδρῶς ἀντίστησαν τινες τῶν ἄλλων ὑπουργῶν. Παρ' ὀλίγον δὲ οἱ ἀνδιστάμενοι καὶ ὑπερισχύοντες, εἰς τὸν ὁ Μεταξάς, καὶ τελευταῖον ὑπουργικὸν συμβούλιον συγκροτήσας τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Γαλλικοῦ ἀρμοπλοίου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου ἦν πρεσβεύων ὁ Μαυροκορδάτος, δὲν ἐπέμενον ἀνευδότως. Μόλις δ' ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ἦν ὑπεστήριξε, καὶ μετὰ εἰς τὴν ἐκίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ γράφοντος τὴν σημείωσιν ταύτην, εἶπε δακρύων· « Εἰς τοιαύτας κρίσεις ὡς οὗτοι τοῦ Μαυροκορδάτου ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπάρχοντος μου ἔγω ἀνάγκην. »

προσφερθείσαν αὐτῷ θέσιν Γερουσιαστοῦ, ἀνέλαβε μόνον τὰ καθήκοντα Βουλευτοῦ, ἐκλεξαμένης αὐτὸν τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀττικῆς.

Τιμηθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διὰ τοῦ Μεγαλοσταύρου τοῦ Β' τάγματος τοῦ Σωτήρος, ἐπέμψθη τὸ 1850 εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θέσιν μεγίστης σπουδαιότητος, καθὼς ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ οὐκ ὀλίγα Ἑλληνικὰ συμφέροντα. Ταῦτα δ' ὑπερέτησεν ὁ πολυπείρος ἀνὴρ διὰ τῆς διακεκριμένης αὐτοῦ ἱκανότητος, καὶ τιμὴν περιποίησεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις αὐτοῦ ἐχθροῖς διὰ τῆς ἀξιοπρεποῦς του συμπεριφορᾶς, διὰ τῆς διπλωματικῆς του ἐπιδεξιότητος, καὶ διὰ τῆς ἀκαμάτου αὐτοῦ δραστηριότητος. Οἱ ἐν Τουρκίᾳ ὁμογενεῖς ἐνθουσιάζονται εἰσέτι μετ' ἀγάπης καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης τὴν ἐνδελεχῆ του ἐπιμέλειαν ὑπὲρ πάντων τῶν συμφερόντων αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Εἰς τὴν ἐν 1854 συμβῆσαν διακοπὴν τῶν σχέσεων μετὰ τῆς Τουρκίας, ἐπενήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, πλήρης στοργῆς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὁμογενῶν, πλήρης φόβων περὶ τῆς τύχης των, πλήρης λύπης διὰ τὴν κακὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτῶν. Διέμεινε δ' ἔκτοτε τὸν ἰδιώτην βίον ἔχων, μακρόθεν μόνον τὰ δημόσια παρακολουθῶν, καὶ τοῖς πολυαριθμοῖς φίλοις του μετριοπάθειαν παραγγέλλων, φρόνησιν καὶ νομιμοφροσύνην. Ἐπὶ μίαν δὲ μόνον στιγμὴν συγκατένευσε ν' ἀναμιγθῇ αὐθις εἰς τὰ δημόσια, ὅταν ἐν 1859 ὁ Βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν κυβερνήσιν του, καὶ πλήρη ἔχων πεποίθησιν εἰς τὸ ἀκραιφνὲς καὶ γνήσιον τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων του, τὸν ἐκάλεσεν ὅπως σχηματίσῃ ὑπουργεῖον. Τότε, καίτοι πρὸ καιροῦ ἤδη ἠσθάνετο τὴν καρδίαν του πιεζομένην ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, ἥτις τὸν ἐθέριε μέχρι τέλους, ἀλλὰ δὲν παρήκουσεν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς πατρίδος. Μετὰ τινὰς ὥρας ἀκάρπους προσπάθειας, νομίσας ὅτι δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ συνδυασμὸν κυβερνήσεως ἐξ οὗ νὰ προκύψῃ ἀγαθὸν τι διὰ τὸ ἔθνος, παρητήθη τῆς δοθείσης αὐτῷ ἐντίμου ἐντολῆς, καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του ἦν μακρὰ πάλη πρὸς τὸν θάνατον, ὃν ὁ γενναῖος ἀνὴρ εἶχεν ἀτρόμως ἰδεῖ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ εἰς ὃν ἦν πρὸ καιροῦ παρεσκευασμένος, ὥς ἀποδεικνύει ἡ ἡδὴ ἐν ἔτει 1842 ἰδιοχείρως γεγραμμένη διαθήκη αὐτοῦ (*).

Διὰ τῆς διαθήκης ταύτης ὀλίγα κατέλειπε χρήματα, διότι ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἦν διὰ τὸν ἐνθερμον καὶ ἀφ' ὁλοκερδῆ πατριώτην θυσιῶν ἀδιακόπων σει-

ρὰ, εἰς ἣς κατεδραπνύθη σχεδὸν πᾶσα ἡ ἰδιωτικὴ του οὐτία. Κατέλειπε δὲ εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του, — διότι ἔζη τότε ἔτι καὶ ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱός, ὁ τοσχύτης ἐλπίδας παρέχων καὶ ὑπὸ πάντων τιμηθεὶς καὶ ἀγαπώμενος Πέτρος — τοῖς κατέλειπε θητακρὸν πατρικῶν εὐλογιῶν, καὶ προσέτι τὴν κληρονομίαν τῶν ἐκδουλεύσεων καὶ τῶν θυσιῶν του, ἀνατιθέμενος εἰς τὸν Θρόνον καὶ εἰς τὸ ἔθνος ν' ἀμείψωσιν αὐτοὺς ἀναλόγως τῶν δικαιωμάτων του.

Κορυφωθείσης δὲ τῆς καρδιακῆς ἀσθενείας, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1848 τὸν ἐθλίβεν, ἀπεβίωτε τέλος τὴν 8 Σεπτεμβρίου 1860, ἐν καθαρᾷ συνειδήσει ὅτι ἐξεπλήρωσεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον, πλήρως χαρᾶς ὅτι μετ' εὐκλείας ἀγῶνας τὴν κατέλειπεν ἐλευθέραν καὶ εὐνομούμενην, περιστοιχούμενος ὑπὸ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς συμπαιδείας τῶν συμπολιτῶν του, καὶ ἀπολαύων οὐ μόνον τῆς ἀγάπης καὶ ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως του, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπερτάτης ὑπολήψεως αὐτῶν προσέτι τῶν ξένων ἡγεμόνων ὅσοι ἐνδιαφέρονται εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν τύχην. Ὁ Ἀὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας, — ἅμα πληροφορηθεὶς τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἀπίνειμεν εἰς τὸν ἄξιον υἱὸν τοῦ Σπυρίδωνα τὸ παράσημον τοῦ ἀγ. Στανιτλάου Β' τάξεως, ὡς δείγμα τῆς μεγάλης αὐτοῦ ὑπολήψεως πρὸς τὸν ἀποθανόντα, καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν πέμπων αὐτὸ, καὶ ἐκπράζων κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγεμόνος του τὴν λύπην αὐτοῦ διὰ τὴν στέρησιν τοῦ ἐξόχου ἀνδρός, προσέθετε τὰ ἑξῆς: «Ὁ ἐνδοξος οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ, ὅστις τοσοῦτον ἔντιμον κατέχει θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πατρίδος του, καὶ καταλείπει εἰς τοὺς συγχρόνους του καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν, μνήμην τοσοῦτον ἀκηλίδωτον, καὶ παράδειγμα σταδίου δ' διέτριξεν εὐγενῶς καὶ ἐπιφραδῶς, οὐδαμοῦ ἐξετιμᾶτο περισσώτερον ἢ ἐν Ῥωσσίᾳ. » Ὁ δὲ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας ἐν Ἑλλάδι, ὁ πλήρης εὐγενῶν καὶ φιλελληνικῶν αἰσθημάτων Κ. Ὁξερὸφ, διαδιδάζων εἰς τὸν Κ. Σπυρίδωνα Μεταξᾶν τὰ τε παράσημα καὶ τὴν τοῦ ὑπουργοῦ ἐπιστολὴν, προσέθετε: «Τιμηθεὶς διὰ τῆς φιλίας τοῦ ὑμετέρου πατρὸς, οὐ ἐδυνάθην νὰ ἐκτιμήσω τὰς τε ἀρετάς καὶ τὰ προτερήματα, εὐτυχῆς λογιζομαι ὅτι δύναμαι ν' ἀποδώσω εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὸν φόρον τοῦ βαθέως μου σεβασμοῦ, διερμηνεύς γινόμενος τῶν αἰσθημάτων ἃ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Αὐτοκράτορα ὁ εὐγενὴς καὶ πατριωτικὸς βίος ἀνδρός, οὗ τὴν δόξαν θέλει διαιωίσει ἡ τῶν Ἑλλήνων εὐγνωμοσύνη. »

Τοιοῦτος ἦν ὁ ἄνδρ' ἐξ Μεταξᾶς, εἰς ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν αἱ σπάνιαι ἀρεταὶ ἐπέφερον τὸ μέγα ἀποτέλεσμα τῆς εὐδωρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος (*).

Α. Ρ. Ρ.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ πρώτη αὕτη διαθήκη, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωμεν, ὑπάρχει γεγραμμένη ἐν βιβλίῳ περιέχοντι τὰ χειρόγραφα τῆς οἰκογενείας τοῦ γράψαντος κα' ἐξ αὐτῆς δὲ φαίνεται πὺς ἐκ πόλλαις ἦσαν οἱ ὁμοχρησμοὶ τινῶν ἀφαιρούντων ὅτι ὁ Μεταξᾶς εἶχεν ἀξιόλογον περιουσίαν. Ἀνευ τῆς χρησιμοποιημένης αὐτῷ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως συντάξεως, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς μετρίας αὐτοῦ δαπάνας.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἐν τῇ φυλλ. 246, ἐν σελ. 210, ἀνημωσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κ. Δακτυλάου τὸ οἰκόσημον τῆς οἰκογενείας τοῦ μακαρίτου Α. Μεταξᾶ. ἄλλ' ἐπειδὴ οὕτως αὐτὸν